Aspecte ale intonației unui grai din Republica Moldova şi unele probleme ale anchetei privind intonația

Adrian TURCULEȚ
Veronica OLARIU
Florin-Teodor OLARIU

1. Materialul discutat în cele ce urmează este rezultatul unei anchete preliminare realizate cu metodologia *Atlasului multimedia prozodic romanic* (AMPER)[1] de către Veronica şi Florin-Teodor Olariu în localitatea Saharna (pct. 455 din ALR II) din nord-vestul Republicii Moldova, în iunie 2006; aceasta este şi prima cercetare sistematică auditiv-acustică asupra intonației unui grai românesc din Basarabia. Aspectele abordate vor fi comparate cu datele culese într-o anchetă de acelaşi tip efectuată de către Adrian Turculeț în localitatea Fundu Moldovei (județul Suceava; 14-19 august 2006).

Fiind vorba de anchete de probă, realizate după ultima revizuire a listei de enunțuri (a chestionarului), vom trata, în prima parte a acestei comunicări, pe baza experienței noastre de teren, unele aspecte legate de desfăşurarea anchetei privind intonația unor vorbitori dialectofoni, ca formă specială a anchetei dialectale. Ancheta care vizează aspecte ale intonației are desigur numeroase puncte comune cu ancheta dialectologică tradițională (şi cu cercetarea limbii vorbite, în general), accentuând însă bine-cunoscutul „paradox" al acesteia (recoltarea unor fapte de limbă spontane în condițiile comunicării experimentale), prin încercarea de a obține nu numai *anumite* enunțuri prestabilite, ci şi repetarea lor de mai multe ori (necesară pentru modelarea cu mijloace matematico-statistice a microprozodiei acestor enunțuri, care ocupă un rol esențial în demersul AMPER) cu intonația spontană, naturală a vorbitorilor.

1.1. Corpusurile

După mai multe redactări[2], structura morfo-sintactică a enunțurilor din *corpusul fix* (care poate fi asimilat *chestionarului* clasic) se apropie în mare măsură de cerințele AMPER: SVO (considerată din rațiuni teoretice şi mai ales practice a fi structura sintactică *cea mai neutrală*[3]) în care subiectul şi obiectul se pot substitui reciproc (de ex.: *nevasta vede un căpitan; un căpitan vede nevasta*). Pentru cercetarea rolului structurii ritmico-accentuale în realizarea intonației, numele alese, la fel ca şi extensiunile (adjectivele) care se aplică acestora, trebuie să realizeze tipurile accentuale cele mai obişnuite: paroxiton, oxiton, proparoxiton. În mod ideal, pentru ca fiecare lexem să apară în toate pozițiile posibile în enunț, ar fi trebuit ca substantivele să fie de acelaşi gen şi să primească aceleaşi determinări, adică tot trei adjective. Raritatea substantivelor şi adjectivelor feminine oxitone şi a adjectivelor masculine proparoxitone în limba română ne-a forțat să alegem două substantive feminine (*nevasta* şi *pasărea*) şi

[1] Vezi Contini 1992; Romano & Contini 2001; Turculeț, Botoşineanu, Minuț 2006a, 2006b.
[2] Penultima formă redactată a fost prezentată în Turculeț, Botoşineanu, Minuț 2006b; forma actuală a chestionarului a fost publicată în „Bulletin mensuel AMPER" pe luna aprilie a.c.
[3] Lai, Romano, Roullet 1997, p. 31: „la struttura sintattica più diffusa e meno connotata".

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

unul masculin (*un căpitan*[4]) şi să utilizăm opt adjective[5] (*frumoasă, tinerea, harnică; galbenă, papagal; amabil, elegant, repede*). În plus, unele combinaţii au şanse reduse de a apărea într-o conversaţie normală: *nevasta tinerea* (uzual: *tinerică*), *pasărea papagal* (pe lângă utilizarea unui substantiv cu valoare adjectivală, poate prezenta dificultăţi de rostire datorită repetării aceleiaşi consoane[6]) şi *un căpitan repede.* În ultimul caz, *repede*, mai puţin utilizat ca adjectiv pe lângă nume de persoane, poate fi convertit uşor în adverb, diferenţa dintre cele două utilizări fiind dată tocmai de intonaţie. În cazul când vorbitorul recurge la valoarea adverbială, anchetatorul trebuie să-i atragă atenţia că *repede* are aceeaşi funcţie ca şi (*un căpitan*) *elegant*, *amabil*.

Din combinarea celor 11 lexeme (3 substantive şi 8 adjective) cu o formă verbală unică (*vede*) rezultă 42 de enunţuri, în ansamblu acceptabile şi posibile/reperabile în vorbirea obişnuită, iar cuvintele utilizate sunt general cunoscute vorbitorilor de limbă română. La acestea se adaugă 3 enunţuri formate numai cu lexeme oxitone, menite să faciliteze comparaţia cu dialectele franceze care au numai acest tip accentual.

Structura silabico-fonetică a lexemelor prezintă, în schimb, numeroase abateri de la tipul ideal de silabă: CVCV, cu consoane surde şi vocale (semi)deschise, care facilitează în cel mai înalt grad segmentarea lanţului sonor, în primul rînd a vocalelor – purtătoarele de bază ale trăsăturilor acustice care realizează intonaţia. Modificarea unor sunete se produce, de altfel, inevitabil, prin particularităţile fonetice ale graiurilor cercetate (de exemplu: închiderea unor vocale neaccentuate sau velarizarea).

În ceea ce priveşte obţinerea corpusului fix, metodologia AMPER respinge categoric citirea enunţurilor, admiţând numai procedee indirecte de obţinere a acestora: „Seules les méthodes indirectes d'élicitation (pictogrammes, objets) sont autorisées, les autres méthodes consisteront à solliciter l'informateur par des procédés oraux, par exemple: l'enquêteur prononce la phrase sur un ton neutre ou dans la langue nationale (toujours avec un ton neutre) [...] Mais, *toute lecture intégrale d'un texte doit être bannie…*"[7].

În anchetele noastre am folosit pentru obţinerea enunţurilor standard întrebări indirecte şi sugerarea enunţurilor în contexte care presupun alte modalităţi intonative decât cea vizată. Am început cu obţinerea de la informatori prin întrebări indirecte a cuvintelor necesare şi cu fixarea acestora, precum şi a unor sintagme mai dificile, ca *nevasta tinerea*, *un căpitan repede* sau *pasărea papagal.* Am indicat direct cuvintele, atunci când obţinerea lor prin modalităţi descriptive era dificilă sau cerea prea mult timp (de exemplu: *tinerea*, *repede*, *amabil*, *elegant*, *papagal*). Fiind vorba de cuvinte obişnuite, din limba comună, ele pot fi date direct de către anchetator (eventual sugerând uşor, fără excese, rostirea locală), rolul acestei conversaţii introductive fiind mai ales acela de a iniţia o intercomunicare între cercetător şi informatori, creându-le acestora din

[4] Folosirea, obligatorie, a articolului nehotărât are şi alte consecinţe ritmico-silabice şi semantico-sintactice la care ne vom referi mai jos.

[5] Comentariul comitetului director de la Grenoble din „Bulletin" (vezi nota 2) este: „le corpus roumain remanié depuis janvier 2006 […] prend pratiquement en compte toutes les contraintes de la méthodologie Amper (sauf pour l'utilisation de l'adjectif au nombre de 8)".

[6] Amintind de „frământăturile de limbă" (it. *scioglilingua*).

[7] „Bulletin mensuel AMPER", No. 1, janvier 2006, p. 1. Credem că sintagma „ton neutru" folosită în citatul dat nu este suficient de clară.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

urmă sentimentul de a participa activ la această conversație provocată / dirijată. Propoziția declarativă standard se poate obține fie prin combinarea de constituenți separați (de exemplu: – *Ce face nevasta cu ochii? – Vede. – Ce vede? – Un căpitan.*; sau: *Spune-i lui x că nevasta vede un căpitan.*) sau prin „citarea" enunțului într-un context care presupune o altă modalitate / intonație (de ex.: *Cum îi spui cuiva (lui x) că nevasta vede un căpitan?*). După obținerea declarativei afirmative, se cere informatorului să o nege sau să o transforme în întrebare. După un anumit timp, informatorul se obişnuieşte cu acest tip de conversație (pe care o poate apropia de un joc (de-a ghicitul) sau, cu consecințe negative, de un dialog şcolar) şi răspunde prompt, cercetătorul trebuind să intervină, întrerupând „conversația", ori de câte ori observă că subiectul dă semne de „formalizare" excesivă, din oboseală sau / şi din pierderea interesului pentru intercomunicare. Indiferent de procedeul indirect utilizat pentru obținerea enunțurilor standard care formează *corpusul fix* (chestionarul), esențial este ca informatorul să „comunice", să-şi reprezinte o situație reală de vorbire în care comunică ceva anchetatorului / altui vorbitor sau cere o informație de la acesta. A crea şi menține subiectului starea de spirit necesară este o misiune dificilă, chiar pentru un cercetător experimentat.

După experiența noastră, repetarea enunțurilor este bine să se facă pe „blocuri" de propoziții legate semantic[8]. Dacă se recurge, din diferite motive, la repetarea fiecărui enunț în parte, între două repetiții trebuie să se facă o pauză suficient de mare pentru evitarea intonației de continuitate.

Într-o anchetă completă trebuie înregistrate încă două corpusuri care trebuie să servească la verificarea şi completarea datelor prezente în corpusul fix.

Corpusul semiliber înregistrat de noi cuprinde discuții ale cercetătorului cu informatorii sau conversații dirijate (de către cercetător, care provoacă / sugerează anumite enunțuri) între informatori, prin care se urmăreşte să se obțină enunțuri identice sau cât mai apropiate de cele din corpusul fix, dar obținute într-o manieră mai spontană; se include aici discuția preliminară anchetei cu chestionarul, precum şi „interludiile" din cadrul anchetei propriu-zise, în care informatorul „principal" sau alți informatori prezenți la anchetă face / fac observații asupra propozițiilor „impuse", le poate / pot modifica, pune / pun diferite întrebări anchetatorului[9] sau altei persoane sau comentează „prestația" altuia.

Procedee de tipul Map Task (dezvoltate de *Human Research Center of Communication* al Universității Edimburg), la care doi informatori parcurg pe hartă două trasee uşor diferite, comentând ceea ce observă pe parcurs, precum şi diferențele care apar au fost folosite în cadrul programului AMPER mai ales pentru obținerea unor enunțuri în care expansiunile subiectului sau obiectului conțineau toponime[10]. Încercările noastre de a obține în acest fel enunțurile au dat rezultate în experimente cu studenții, dar s-au dovedit greoaie sau puțin eficiente aplicate la informatori din mediul rural. Având în vedere importanța acestor procedee (care corespund metodei „cuvinte şi lucruri" din ancheta tradițională), vom încerca pe viitor utilizarea unor desene sau schițe pentru obținerea corpusului semiliber.

[8] Deşi subiectul poate comenta iritat: „asta a mai fost / am mai spus o dată".
[9] Aceasta înseamnă că ancheta trebuie înregistrată în întregime, făcând parte din corpusul semiliber.
[10] Vezi, de ex., J.-P. Lai 2002, p. 162-164.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

Corpusul liber / spontan cuprinde conversații spontane între vorbitori locali, din care se vor extrage pentru comparație enunțuri asemănătoare cu cele din corpusul fix, dar şi alte modele intonative, neprevăzute în chestionar.

1.2. Alegerea informatorilor/subiecților prezintă o importanță deosebită în anchetele având ca obiect intonația. Pe lângă calitățile cunoscute: localnic, reprezentativ (ca vârstă, categorie socio-culturală, varietate lingvistică) cu rostire bună etc., ei trebuie să aibă o voce clară, normală (*regular voice*)[11] şi (relativ) fermă, fără fluctuații imprevizibile[12]. Dacă în anchetele dialectologice obişnuite, informatorul este „contaminat" de interesul cercetătorului pentru obiectele şi obiceiurile locale şi pentru denumirile acestora, în cazul anchetei privind intonația anchetatorul trebuie să folosească toată priceperea sa pentru a trezi şi menține interesul informatorului pentru repetarea unor propoziții obişnuite.

1.3. În căutarea intonației „naturale" şi „neutrale"

Corpusul fix AMPER trebuie să servească la descrierea detaliată a modelelor intonaționale ale propozițiilor declarative şi interogative utilizate în dialect (eventual şi în varianta locală a limbii de cultură), şi anume schemele intonaționale „naturale" şi „neutrale" / „neutre", care trebuie înregistrate în cel puțin trei variații / repetiții, pentru a fi supuse modelării matematico-statistice.

Caracterul „natural", adică spontan, necontrolat, al rostirii enunțurilor de către informatori se observă din prezența elementelor fonice segmentale şi suprasegmentale locale[13], precum şi printr-o serie de trăsături caracteristice limbii vorbite[14]: forme reduse (numite şi „forme allegro"), articulații spontane (hipo-articulații), prin care se manifestă nestânjenită coarticulația în cadrul cuvântului şi în fonetică sintactică. Primul enunț, cu care începeam de obicei înregistrarea, prezintă o asemenea trăsătură simptomatică: contragerea celor două vocale în hiat: *vede un căpitan* (*e-u* > diftongul *io/eo*) este un semn al vorbirii naturale a subiectului. Având în vedere relația directă dintre rostirea spontană şi un tempo relativ alert (care reduce timpul necesar unor strategii de reformulare a mesajului), anchetatorul poate să ceară informatorului, ori de câte ori este cazul, să vorbească „mai repede".

Dar modelele intonaționale vizate trebuie să fie nu numai „naturale", ci şi „neutrale" / „neutre"[15], ceea ce implică mai ales reducerea / absența unor aspecte particulare (abateri de la aspectul „neutru") ale vorbirii:

[11] Cf. Lai 2002, p. 147. Aceasta nu exclude faptul că apariția *creaky voice* sau chiar pierderea vocii în anumite contexte fonetice poate fi „normală" în graiul local (vezi *infra*).

[12] Unii vorbitori (de ex., subiectul 991) prezintă fluctuații mari ale calității sau ale traseului vocii la repetarea aceluiaşi enunț sau chiar le place „să se joace" cu intonația, încercând să realizeze diferite efecte „artistice", „actoriceşti". La vorbitorii bilingvi, o fluctuație mai mare a traseului vocii s-ar putea datora şi interferenței unor modele intonaționale diferite.

[13] Vorbirea naturală (adevărata „limbă maternă" a vorbitorului) este, de obicei, o varietate diatopică sau / şi diastratică a limbii naționale.

[14] În accepția medială şi conceptuală dezvoltată în ultimele decenii ale secolului trecut, conceptul «limbă vorbită» (uneori şi «limba apropierii») este o încercare de explicitare a sintagmei mai vechi „vorbire spontană, naturală".

[15] J.-P. Lai 2002 vorbeşte de „intonation *naturelle*" (p. 155), dar şi de „un degré de neutralité telle que l'on puisse accepter comme naturelle" (p. 157); vezi şi sintagma „meno connotata" din nota 4.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

– emotivitatea (sporită a) vorbitorului (determinată, în general, de situația de vorbire), care poate duce, de exemplu, la ezitări în formularea mesajului, întreruperi, bâlbâieli, la fluctuații imprevizibile ale vocii sau ale tonului fundamental;

– prezența unor conotații afective (de exemplu: surprindere, uimire, interes, ironie etc.), legate mai ales de conținutul mesajului şi care modifică modelul intonativ;

– insistența specială asupra unui cuvânt care reprezintă elementul nou / cel mai informativ al enunțului (*remă*, *comment*) sau reține din anumite motive atenția vorbitorului şi care primeşte o reliefare deosebită (prin modificări ale înălțimii, duratei, intensității), aşa-numitul „focus restrâns" (*narrow focus*);

– utilizarea unor modele ritmico-melodice contrafăcute, de tipul celui „recitativ".

În timp ce primele trei trăsături rămân în cadrul vorbirii „naturale", îndepărtându-se însă de modelul intonativ „neutral", în ultimul caz este vorba de pierderea chiar a caracterului „natural" al vorbirii. Încercând să adopte un model de prestigiu (care se bazează, de obicei, pe amintirile lecturii şcolare[16]), vorbitorii nu mai „comunică", ci „citează" sau „recită" propozițiile cerute: articularea devine hiper-corectă, fiecare unitate accentuală este reliefată în mod special. Chiar dacă enunțul păstrează, în ansamblu, intonația generală de modalitate (declarativă, interogativă), conturul melodic se sparge în mai multe grupuri intonaționale intermediare, impresia auditivă fiind de scandare, recitare mecanică chiar a fiecărui cuvânt în parte. Un exemplu tipic în acest sens este felul de a rosti enunțurile al inf. 992[17], pe care anchetatorul nu a reuşit în nici un fel să-l abată de la acest model; chiar articolul nehotărât *un* devine accentuat la acest subiect. Singura soluție în asemenea cazuri este alegerea altui informator.

Condițiile conversației de tip special care este ancheta lingvistică favorizează, în general, lipsa emotivității (exceptând emoția informatorului în fața microfonului, care trebuie însă redusă / eliminată din start) şi chiar a conotațiilor afective pronunțate, dar şi, pe de altă parte, apariția unor tipare intonaționale artificiale.

Căutarea unui contur intonațional neutral reaminteşte discuția, reluată mereu, din perspective teoretice diferite, despre modelul intonațional numit *normal stress*, uneori şi *unmarked / default pattern*, *neutral sentence accent*, *neutral intonation pattern*[18], utilizat atunci când vorbitorul nu are motive speciale pentru a focaliza un constituent particular al enunțului. În lipsa unei focalizări restrânse (*narrow focus*) se vorbeşte de o „focalizare largă" (*broad focus*) a întregii propoziții (*all-news sentences*), un model „nemarcat", folosit de vorbitor atunci când nu există rațiuni contextual-pragmatice pentru a selecta alt model.

Sarcina stabilirii „accentului normal" sau a „modelului neutral" al unui tip de enunț de către cercetător în condițiile anchetei pe teren nu este deloc uşoară[19]. Intonația unui informator prezintă, adesea, variații mari în cadrul repetării aceluiaşi enunț,

[16] Informatorii se referă, în comentariile lor, la un text scris cu semne de punctuație: „aici este *punct / semnul întrebării / semnul mirării*". Anchetatorul trebuie să combată şi o eventuală bănuială / dorință a subiecților că urmează să fie „dați pe post" (la radio sau televiziune), ceea ce ar putea favoriza încercarea de a adopta modele intonaționale „de prestigiu".

[17] 992 = Goncearuc Vladislav Vasile, 23 ani, 9 clase + 3 ani şcoala profesională.

[18] Vezi A. Cruttenden 1986, p. 94, 96, 167; D.R. Ladd 1996, p. 160 ş.u., 197 ş.u.

[19] Rămâne desigur problema teoretică a existenței unui singur model neutral pentru fiecare tip de propoziție.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

determinate de factori multipli şi greu controlabili (vorbitorul îşi poate reprezenta diferite situaţii de vorbire în care rosteşte acest enunţ, poate evoca presupoziţii diferite (de ex., în legătură cu relaţiile posibile dintre *nevastă* şi *un căpitan*), sau care ţin, în ultimă instanţă, de variabilitatea permanentă a trăsăturilor segmentale şi suprasegmentale ale vorbirii.

Să luăm un exemplu concret:

Primul enunţ din chestionar: *nevasta vede-un căpitan* a fost înregistrat la inf. 991 cu 7 ocurenţe / repetiţii, care pot fi grupate după proeminenţa uneia dintre cele trei unităţi accentuale: în câte două repetiţii este proeminent cuvîntul *nevasta* (991twka1,7), respectiv *căpitan* (991twka2,5), iar verbul *vede* este mai proeminent în 991twka4; în 991twka3 şi 991twka6 sunt reliefate atât grupul nominal, cât şi cel verbal, în (3) cu o insistenţă mai mare pe *căpitan,* care, prin lungirea vocalei accentuate capătă o conotaţie particulară; în (6) cu o uşoară revenire finală a F0 în registrul mediu care conferă afirmaţiei un aspect uşor nedecis.

Vorbitorul ezită între modele diferite, iar frecvenţa acestora nu oferă indicii clare în privinţa modelului cel mai uzual. Ocurenţele în care este reliefat *căpitan* prezintă conotaţii perceptibile: în (2): „era de aşteptat" (prin rămânerea F0 în registrul înalt în final); în (3) „surpriză" (cu o pantă largă de coborâre a F0 pe *-(t)an*: de la 359 la 298 Hz şi după un salt în jos, de la 182 la 158 Hz); reliefarea verbului *vede* în (4) are conotaţia „cum să nu (vadă)!".

Rămân susceptibile de a fi considerate ca reprezentând modelul „neutral" repetiţiile (1) şi (7), în care vârful F0 pe *nevasta* nu realizează o focalizare a acestuia, ci reprezintă ridicarea obişnuită a tonului fundamental pe prima silabă accentuată, după care urmează *declinaţia* specifică a propoziţiilor declarative (v. fig. 1a). Această interpretare este sprijinită şi de comparaţia cu inf. 993, la care trei din cele patru repetiţii au o intonaţie asemănătoare cu (1) şi (7).

În cazul discutat aici, numai două din cele şapte iteme corespund deci modelului neutral[20]. Este lesne de imaginat dezamăgirea unui cercetător care, la întoarcerea dintr-o anchetă pe teren, verificând datele culese, constată că nu are cele (minimum) trei repetiţii necesare pentru modelarea conturului neutral. Anchetatorul trebuie să încerce depistarea tipului neutral al intonaţiei locale, dar şi a eventualelor modele „deviante", chiar în timpul contactelor iniţiale cu virtualii informatori şi să urmărească realizarea acestora în timpul anchetei. Pentru a avea exemple suficiente este bine să se înregistreze un număr mai mare de repetări (5-10) ale aceluiaşi enunţ.

Căutarea (dificilă a) modelului „neutral" ridică şi problema unei posibile eliminări tocmai a unor modele intonaţionale cu adevărat specifice zonei cercetate. De exemplu, L. Dascălu-Jinga şi M. Vulpe au descoperit într-o zonă din sud-estul Bihorului un model intonaţional particular în fraze declarative emfatice (denumit de autoare „intonaţie de Leleşti"), caracterizat printr-o alungire însemnată a silabei finale (chiar cu adăugarea unei silabe în plus) rostite pe un ton relativ ridicat; acest tipar se manifestă ca o „funcţie de dialog", şi anume, în răspunsuri având conotaţia „argumentativ", „insistent", „emfatic". Un asemenea tipar melodic, aflat la polul opus celui „neutral", dar nu mai puţin important pentru descrierea intonaţiei locale, este dificil de atestat în

[20] Din impresia de ansamblu rezultă însă că modelul intonativ neutral este (mult) mai frecvent decât cele cu focalizare precisă, cel puţin în cazul corpusurilor experimentale. Pericolul principal în anchetă rămân intonaţiile contrafăcute, de tipul celei recitate.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

enunţurile standard ale corpusului fix. Este tocmai rolul corpusurilor semiliber şi liber de a documenta existenţa unor asemenea modele şi atestarea lor depinde de cunoştinţele, priceperea şi „flerul" (= spiritul de observaţie) anchetatorului.

2. În continuare, vom prezenta aspectele mai importante ale intonaţiei declarativelor şi interogativelor totale, afirmative şi negative, în graiul din Saharna (S.)[21], în comparaţie cu graiul din Fundu Moldovei (F.M.)[22]. Pe baza analizei auditive şi acustice (realizate cu ajutorul programului Speech Analyzer) vom prezenta aceste aspecte grupate după anumite modalităţi sintactico-intonaţionale.

2.1. Declarative afirmative

2.1.1. final oxiton: *Nevasta vede un căpitan*.

După cum am menţionat mai sus, conturul melodic neutral al declarativelor afirmative terminate într-un cuvânt oxiton prezintă *declinaţia* caracteristică declarativelor: F0 urcă pe prima silabă accentuată şi apoi coboară treptat până la sfârşitul enunţului (v. Fig. 1a). Acest model este prezent în 2 cazuri la inf. 991 (7)[23] şi în 3 exemple la inf. 993 (4). În cazul când toate cele 3 unităţi accentuale sunt reliefate, coborârea F0 devine *downdrift*: o scădere treptată a vârfurilor succesive ale acestor unităţi separate de puncte mai joase[24] (v. Fig. 1b).

Alte modele care mai apar sunt: cu focalizare pe *căpitan* (v. Fig. 1f) în 3 cazuri şi cu focalizarea verbului *vede* (v. Fig. 1c) în 2 exemple.

F.M. 911 (5): Conturul neutru (declinaţia) apare în exemplul 911twka1, dar devine, datorită rostirii mai răspicate a acestei informatoare, *downdrift* în 911twka2; în celelalte 3 cazuri (911twka3,4,5) proeminenţa cea mai mare (nucleul) este pe verbul *vede.*

Inf. 912 (14) prezintă o constanţă remarcabilă: în 12 cazuri (912twka3-14) sunt reliefate ambele sintagme, nominală şi verbală, separate printr-o vale (*fall-rise*); în sintagma verbală predomină *vede* (nucleul enunţului), vârful pe verb având o valoare apropiată de cea a vârfului din *nevasta* (care exprimă tematizarea subiectului): 912twka3,4,5,6,9,11,12,13 sau chiar depăşind-o: 912twka10, astfel că declinaţia începe o dată cu sintagma verbală. În 2 exemple, conturul melodic descendent se termină prin ridicarea F0 pe silaba finală a ultimului constituent (*căpitan*) cu o rată mare: 115-216 Hz (912twka1) şi 109-230 (912twka2), asemenea unei continuităţi majore; întrebarea capătă o conotaţie „de aşteptare".

În cazul când subiectul primeşte o extensiune, de exemplu: *nevasta frumoasă vede un căpitan,* declinaţia tipică a declarativelor afirmative se realizează mai rar decât ar fi de aşteptat: 991swka9; 993swka1,2,6, iar *downdrift* apare în ex. 911swka3 (uşor recitat); coborârea treptată se produce după sintagma nominală la inf. 993swka3,4,5.

După tematizarea (obişnuită) a sintagmei nominale, F0 urcă din nou pe silaba accentuată din *vede,* care devine cea mai proeminentă (având tonul principal) din sintagma verbală (pe *ve* se formează o buclă mică) şi apoi coboară până la sfârşit: 991swka3,7; 911swka1,3; 912swka1-5; în mai puţine cazuri, proeminenţa cea mai mare

[21] Informatori: 991 = Teleuţă Elena, 63 ani, 7 clase; 993 = Ciubotaru Nina, 67 ani, 8 clase + 4 ani şcoala profesională.
[22] Informatori: 911 = Ursescu Lucreţia, 75 ani, 4 clase, gospodină; 912 = Piticari Constantin, 54 ani, 7 clase + şcoala profesională, a lucrat peste 20 de ani la mina din localitate, în prezent este gospodar şi pensionar.
[23] În paranteze este trecut numărul de repetiţii înregistrate.
[24] Vezi Hirst D., Di Cristo A. (eds.) 1998, p. 21.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

în sintagma verbală o are *căpitan* (care este uşor focalizat): 991swka6,10; 911swka2,5. Adjectivul *frumoasă* este focalizat în exemplul 991swka1 (v. Fig. 1g), *vede* în 991swka4 (conotație: „cum să nu-l vadă!") şi *căpitan* în 991swka5.

2.1.2. Final paroxiton: *Un căpitan vede nevasta.*

S. 991 (14): conturul tipic (în 11 cazuri) reliefează ambele sintagme, separate printr-o vale (*fall-rise*): după căderea de la sfârşitul sintagmei nominale, F0 urcă până pe prima silabă din *nevasta* şi apoi coboară intrasilabic şi pe silabele următoare; pe silaba finală rămâne oarecum suspendată sau chiar urcă foarte uşor, în registrul submediu; proeminența principală este pe *vede* (pe care se produce urcarea tonului), dar şi *nevasta* se reliefează prin mişcarea descendentă a tonului şi prin lungirea silabei accentuate (v. Fig. 2a).

În exemplele 991kwta1,2 se produce focalizarea cuvîntului *nevasta* (v. Fig. 2c) printr-o urcare abruptă a F0 pe silaba accentuată *va,* după care cade cu un salt (*jump*) pe silaba finală (991kwta1) sau continuă să urce pe silaba finală (991kwta2); în primul caz afirmația pare a avea conotația „satisfacție", în al doilea „aşteptare". În ex. 991kwta10 este focalizat *căpitan* printr-un vârf înalt, după care urmează o cădere bruscă; ultima vocală este *creaky voiced* (v. Fig. 2b).

993 (4): contur neutral cu vârful F0 pe silaba accentuată a primului cuvânt şi apoi coborârea treptată a tonului; ultimele două silabe sunt afonizate.

F.M. 911 (6): contur tipic asemănător cu cel al inf. 991: coborârea F0 urmează după subiectul tematizat; în sintagma verbală se reliefează verbul prin vârful cel mai ridicat (cu ascensiune bruscă sau, mai frecvent, cu un salt în sus).

912 (15): contur neutral tipic, cu vârful pe *(căpi)tan*; *un* primeşte accent, de cele mai multe ori principal, şi un vârf al F0 care, uneori, este mai ridicat decât cel de pe *-tan* (912kwta6,15); silaba finală este afonizată. Exemplul 912kwta5, în care vorbitorul reformulează enunțul: *căpitanu vede nevasta*, prezintă acelaşi contur.

2.1.3. Final proparoxiton: *Nevasta vede pasărea*

S. 991 (6): Conturul tipic neutral (cu declinație) apare în exemplul 991twpa2. În 4 repetiții, după subiectul tematizat, F0 începe să urce pe verb (atingând vârful pe silaba (*ve)de*, după care coboară. Afirmația capătă un ton „nedecis", datorită faptului că silaba accentuată din *pasărea* (uneori, chiar şi silaba finală) este lungită, iar F0 rămâne „suspendată" în registrul mediu (v. Fig. 3b). În exemplul 911twpa1 este focalizat cuvântul *pasărea* (conotație: „surpriză"?): F0 urcă şi în prima treime a vocalei accentuate *pa*, apoi coboară intrasilabic şi, cu un salt în jos, pe ultimele două silabe rostite cu *creaky voice* (v. Fig. 3a).

993 (5): contur melodic neutral; în două cazuri este afonizată silaba *să*, într-un exemplu cuvântul *pasărea* în întregime.

F.M. 911 (8): după subiectul tematizat, urmează un al doilea vârf pe *ve(de)* şi apoi F0 coboară pe ultimul cuvânt. În două cazuri tonul nuclear cade pe *pasărea*; în 6 exemple, datorită pronunțării „răspicate", atât verbul, cât şi obiectul par relativ egal reliefate: primul prin formarea un vârf tonal, al doilea prin mişcarea descendentă a tonului şi prin lungirea vocalei accentuate.

912 (5): acelaşi contur melodic ca la inf. 911, dar cu asurzirea ultimelor două silabe; în sintagma verbală sunt reliefate mai puternic *pasărea* într-un exemplu, în câte două exemple *vede,* respectiv ambele. În exemplul 912twka3 este focalizat cuvântul

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

pasărea: F0 continuă ascensiunea de pe *vede* pe silaba accentuată *pa* şi apoi coboară intrasilabic, ultimele două silabe fiind afonizate.

2.2. Declarative negative

S-a observat de mult că în propozițiile negative adverbul de negație *nu* poartă accentul sintactic[25].

Înregistrările noastre confirmă, în general, această părere, dar prezintă unele nuanțări.

991 (7): în 3 exemple, tonul nuclear este pe *vede* (v. Fig. 4b; în 991twka3 conturul este foarte apropiat de cel neutral, dar apare un vârf foarte mic pe *ve(de)*; în 2 exemple, tonul nuclear este pe *nu*, iar în 2 exemple sunt reliefate atât *nu*, cât şi *vede* (v. Fig. 4c).

993 (6): 3 exemple au un contur apropiat de cel neutral, dar cu un vârf uşor pe *ve(de)*, iar în 3 exemple emfaza este pe *nu* (v. Fig. 4b).

911 (5): în 3 exemple sunt reliefate atât *nu,* cât şi *vede* (*nu* are un vârf puțin mai ridicat, dar vocala accentuată din *vede* este mai lungă), într-un caz este focalizat *nu* şi în alt caz sunt focalizate atât *nu,* cât şi *căpitan.*

912 (9): *nu* poartă tonul nuclear în 4 exemple (unele au contur apropiat de cel neutral, dar cu un vârf uşor pe *nu*), într-un caz par relativ egal relifate *nu* şi *vede*, iar în 4 cazuri *nu* este emfatizat.

În 31 de repetiții ale enunțului *nevasta nu vede un căpitan*, adverbul *nu* poartă tonul principal (nuclear) în 6 cazuri, verbul *vede* în 10 cazuri (uneori, conturul melodic este foarte apropiat de cel neutral, dar prezintă un mic vârf pe *nu* sau pe *ve-*), iar în 6 exemple atât *nu*, cât şi *vede* par la fel de proeminente (unul printr-un vârf mai mare, celălalt printr-o alungire mai mare a vocalei). Numai în 9 exemple, *nu* poartă emfaza (focusul restrâns) al enunțului (v. Fig. 4); în 911twkn5 sunt focalizate atât *nu*, cât şi *căpitan* (v. Fig. 4c).

La inf. 992, deşi sunt reliefate toate cuvintele accentuate (inclusiv *un*), *nu* poartă accentul cel mai puternic.

Într-un singur caz (911twkn5) este focalizat *căpitan*: F0 urcă pe acest cuvânt, atingând vârful cel mai înalt (340 Hz) la începutul vocalei accentuate şi apoi cade brusc intrasilabic până la 261 Hz.

2.3. Interogative totale afirmative

2.3.1. Final oxiton: *nevasta vede un căpitan?*

Modelul neutral al întrebării totale de acest tip, care prezintă o ridicare (cu un salt) a F0 pe prima parte a silabei finale accentuate şi apoi o coborâre (cu salt sau formează o buclă cu partea a doua mult mai joasă) apare în 8 exemple (din 21): 991twki1,2,3,4,6; 993twki1; 911twki4,5 (v. Fig. 5a). Tonul principal este pe ultimul cuvânt: *căpitan* (uşor focalizat) în 5 cazuri (991twki1,3; 993twki1; 911twki4,5 sau pe verb: *vede* în 2 cazuri (991twki2,4), după cum tonul începe să urce pe prima silabă a ultimului cuvânt sau pe silaba accentuată a verbului. În exemplul 991twki3 este evidentă focalizarea cuvântului *căpitan*: urcarea F0 începe treptat cu *vede* şi realizează o căciulă (*hut*) înaltă pe *á* lungit, după care cade cu un salt; conotația pare a fi o insistență mai mare asupra întrebării; o nuanță mai uşoară de insistență se obține şi prin rămânerea părții coborâtoare a buclei în registrul înalt (993twki1).

[25] Puşcariu 1994, p. 106; Iordan 1975, p. 66; Dascălu-Jinga 2001, p. 22

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

În 10 exemple F0 prezintă un ton ascendent pe ultima silabă accentuată. Conturul melodic prezintă unele diferențe: 1) F0 urcă uşor începând cu silaba finală a verbului: *(ve)de* până la final (993twki2), accentul principal fiind pe *căpitan*; 2) F0 urcă începând cu *(ve)de,* coboară pe silaba *pi* şi la începutul vocalei accentuate finale, pe care urcă apoi intrasilabic, focalizarea cuvântului *căpitan* semnalând o întrebare mai „insistentă" (991twki5; v. Fig. 5b); 3) F0 urcă pe *ve(de),* apoi coboară până la ultima vocală accentuată pe care urcă abrupt (911twki1,2,3; 912twki1-5); nucleul pare a fi pe verb, iar focalizarea cuvântului final are o conotație de „mirare, surpriză". Conturul final ascendent pare a fi devenit rostirea obişnuită a interogativelor de acest tip la informatorul 912, chiar când nucleul întrebării se află pe verb (912twki4,5). Deşi, ca frecvență, acest ultim model este cel mai frecvent, considerăm că primul model este cel „neutral", deoarece nu prezintă o focalizare restrânsă a unui constituent.

Un model intonațional aparte, cu contur final descendent apare în 3 rostiri ale inf. 993 (993twki3-5). În exempele 993twki3 şi 99twki5 (v. Fig. 5c), F0 urcă de pe *vede* (care poartă tonul nuclear) până la începutul cuvântului final, coboară uşor pe prima silabă (*că*) a acestuia şi apoi net pe ultima silabă, pe care atinge punctul cel mai jos; impresia auditivă de „întrebare" se menține prin ascensiunea prelungită a F0. În schimb, în exemplul 993twki4, curba F0, după o ascensiune pe silaba accentuată *ve(de),* coboară lent până la final, ca la enunțurile declarative cu focalizarea verbului *vede* (cf. 993twki4 şi 993twka3), impresia auditivă fiind foarte apropiată de cea a unei declarative[26].

2.3.2. Final paroxiton: *un căpitan vede nevasta?*

991 (5): în 4 exemple, după tematizarea subiectului, curba F0 se menține aproape stabilă sau urcă foarte uşor până la vocala accentuată a ultimului cuvânt (*nevasta*) spre sfârşitul căreia atinge vârful maxim (tonul nuclear), coboară uşor intrasilabic şi apoi abrupt (sau cu salt în jos) pe vocala finală (v. Fig. 6a). Al doilea model intonațional apare în exemplul 991kwti5: tonul urcă uşor pe *va* şi continuă să urce pe silaba finală neaccentuată. Această uşoară focalizare a ultimului cuvânt conferă întrebării o nuanță de insistență (v. Fig. 6b).

993 (9): cel de al doilea model apare în 5 exemple: urcarea F0 începe mai evident pe prima silabă a ultimului cuvânt şi continuă pe silaba accentuată *va*; silaba finală este afonizată.

Exemplele 993kwti1,2,3,9 prezintă conturul final descendent: F0 urcă pe verb (care poartă tonul nuclear) şi atinge vârful pe prima silabă *ne* a ultimului cuvânt, apoi coboară pe silaba accentuată şi pe ultima silabă neaccentuată (v. Fig. 6c); exemplul 993kwti2, în care coborârea începe o dată cu prima silabă a ultimului cuvânt, face o impresie auditivă asemănătoare cu cea a declarativelor cu tonul nuclear pe verb.

Inf. 911 şi 912 prezintă, în toate (5) exemplele, primul tip (cu accent nuclear pe ultimul cuvânt): după o coborâre uşoară începând pe verb, F0 urcă abrupt pe ultima silabă accentuată (*va*) şi coboară tot abrupt pe silaba finală neaccentuată.

Tipul obişnuit (neutral) al acestei întrebări totale apare în 14, iar tipul „insistent" în 6 exemple din totalul de 22 de repetiții.

[26] Deosebirea pare a consta într-o rată mai mare şi mai extinsă a ridicării tonului la interogative. Intenționăm să facem teste de percepție a acestor interogative „atenuate".

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

2.3.3. Final proparoxiton: *nevasta vede pasărea?*

991 (8): modelul obişnuit apare în 5 exemple: F0 începe să urce pe silaba finală a verbului (*de*) şi pe cea mai mare parte a silabei accentuate (*pa*) a ultimului cuvânt (care poartă tonul nuclear), apoi coboară uşor pe finalul acestei silabe şi abrupt pe cele două silabe finale neaccentuate (v. Fig. 7a). Exemplul 991twpi7 (v. Fig. 7b) prezintă modelul insistent al întrebării (cu focalizarea uşoară a ultimului cuvânt): F0 rămâne relativ stabilă în registrul mediu, inclusiv pe silaba accentuată *pa* şi urcă pe ultimele două silabe.

În exemplul 991twpi4 (v. Fig. 7c) este focalizat verbul: F0 urcă abrupt pe *vede* până la începutul ultimei silabe accentuate şi coboară abrupt pe ultimul cuvânt, iar în exemplul 991twpi8 sunt focalizate atât *vede*, cât şi *pasărea.*

993 (6): în 3 exemple (993twpi1,2,6) urcarea F0 începe pe *vede,* atingând vârful pe ultima silabă accentuată (*pa*) şi apoi coboară uşor intrasilabic şi pe ultimele două silabe; tonul nuclear este pe ultimul cuvânt, dar în 993twpi2 este reliefat şi verbul prin alungirea vocalei accentuate.

În 3 exemple (993twpi3,4,5) este focalizat verbul: tonul urcă abrupt pe *vede* şi coboară pe *pasărea*; în 993twpi5, verbul poartă numai tonul nuclear (urcarea F0 pe verb are o pantă mai redusă).

911 (6): uşoară coborâre a F0 pe *(ve)de*, ascensiune largă pe ultima silabă accentuată (care poartă tonul nuclear) şi coborâre pe silabele neaccentuate finale.

912 (5): 2 exemple prezintă acelaşi model ca 911, iar în 3 cazuri avem o variantă a întrebării insistente în care nucleul este pe verb, care prezintă un salt în sus al tonului pe silaba accentuată urmat de un salt în jos pe silaba neaccentuată şi apoi o urcare pe *pasărea*, fără să ajungă la nivelul atins pe *ve.*

Modelul intonațional neutral, asemănător cu cel al interogativelor anterioare (cu final paroxiton) este prezent în 16 din cele 25 de repetiții, iar modelul „întrebare insistentă" cu ridicarea tonului pe silabele finale neaccentuate apare în 4 exemple.

Conturul final descendent pe ultima silabă accentuată şi pe cele două silabe finale apare în 3 exemple la inf. 993 şi într-un exemplu (twpi4) la inf. 991.

3. Observații generale

3.1. În legătură cu ritmul silabico-accentual trebuie pusă reducerea şi afonizarea vocalei anterioare închise *i* din *căpitan* (aflată în poziție intertonică, dacă ținem seama de faptul că evitarea succesiunii a trei silabe neaccentuate impune plasarea unui accent secundar pe prima silabă: *ne'vasta 'vede-un ˌcăpi'tan*) aproape consecventă la informatorii din S.: adesea, *i* se vede pe sonagramă numai ca o mică pată în domeniul frecvențelor de 2000-2500 Hz sau nu se vede deloc, iar pe oscilogramă apar câteva oscilații slabe atipice[27], care reprezintă timbrul diezat al exploziei lui *p*; impresia auditivă a unei silabe *pi* se bazează pe reprezentarea imaginii grafice si auditive a cuvântului de către ascultător şi pe faptul că *p* are o tonalitate mai înaltă a exploziei (vs. explozia lui *p* dur din *capta*). Deşi la informatorii din F.M. *i* în *căpitan* se menține, de obicei, sonor, chiar dacă are o durată mai mică, fenomenul asurzirii şi chiar al dispariției vocalelor (semi)închise în această poziție este cunoscut în graiurile moldoveneşti (de ex.: *popuşoi* > *popşoi, mîțîțăl* > *mîțțăl*) şi în alte graiuri

[27] În 993kwta3, de exemplu, aceste oscilații durează numai 6,7 miimi de secundă.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

(*sătucel* > *săcel*), această tendinţă fiind se pare mai activă în graiurile din stânga Prutului. Uneori chiar ambele silabe neaccentuate din cuvântul final *căpitan* sunt asurzite, de exemplu, după reliefarea puternică a negaţiei în *nevasta nu vede un căpitan* (v. Fig. 4b, c). Şi silaba *să* din *(nevasta vede) pasărea* se afonizează uneori.

Tendinţa de afonizare a vocalei neaccentuate finale, mai ales după consoane surde se întâlneşte la toţi informatorii: pentru vocala finală din *nevasta* (v. Fig. 2b, c); la inf. 993 întreaga secvenţă finală *(ne)vasta* (inclusiv silaba accentuată *va*) se afonizează în două exemple, la 993 şi secvenţa *(pa)sărea.* Informatorul 912 (F.M.), prin masarea energiei articulatorii mai ales în prima parte a enunţului, pronunţă, uneori, partea finală a acestuia semiafonizată (*creaky voice*) sau chiar afonizată: *-rea* sau *-sârea* (în *nevasta vede pasărea*) şi chiar silaba finală accentuată: *-tan* (în *nevasta vede-un căpitan*).

3.2. Importanţa poziţiei accentului este evidentă în cazul secvanţei *un căpitan*: în timp ce în declarativele de tipul *nevasta vede un căpitan* este normală sinereza *vede-un,* prin care se evită succesiunea a patru silabe neaccentuate, la începutul enunţului evitarea aceleiaşi succesiuni se rezolvă prin faptul că *un* primeşte accent secundar sau, frecvent, chiar accent principal, ceea ce duce la schimbarea valorii morfologice şi semantice a acestuia: *un* devine numeral sau adjectiv pronominal (v. Fig. 2a, b, c, d; Fig. 6a, b, c).

3.3. Pe lângă modelele intonaţionale „neutrale", toţi informatorii prezintă, în măsură mai mare sau mai mică, şi alte contururi intonaţionale[28].

3.4. În cazul declarativelor[29] abaterea cea mai frecventă de la declinaţia normală, care apare la toţi informatorii, este reliefarea *temei* (topicalizarea, numită aici „tematizarea subiectului"): sintagma nominală (subiectul) este reliefată printr-un vârf al F0 (de multe ori cel mai proeminent) şi separată, de obicei, de sintagma verbală printr-o vale (*fall-rise*) mai mult sau mai puţin pronunţată, care creează impresia auditivă a unei scurte pauze (inexistentă în cele mai multe cazuri)[30]. În unele exemple apare chiar o pauză foarte scurtă (în exemplele noastre între 10,4 şi 16,9 cs). Reliefarea subiectului se realizează şi prin alungirea vocalei accentuate (uneori, şi a vocalei neaccentuate finale), cât şi prin faptul că intensitatea maximă a rostirii se concentrează, de regulă, la începutul enunţului.

În exemplul 991kwta10 subiectul *căpitan* este focalizat (v. Fig. 2b).

O altă modalitate de tematizare a subiectului este coborârea F0 de la registrul mediu spre cel jos (ceea ce dă impresia auditivă de „paranteză") favorizând focalizarea unui constituent următor (991twka4, v. Fig. 1c).

În cazul extinderii subiectului (*Nevasta frumoasă vede-un căpitan*), vârful F0 în cadrul sintagmei tematizate se situează pe silaba accentuată din *frumoasă* sau, mai frecvent, la începutul silabei următoare *să*, după care are loc coborârea tonului care realizează trecerea spre sintagma verbală. De multe ori cele două componente ale sintagmei nominale sunt tematizate fiecare în parte (cu o proeminenţă mai mare a

[28] Wunderli (1992, p. 570) observa apariţia frecventă a focalizărilor: „…en analysant nos matériaux dans le domaine des phrases interrogatives, nous avons dû constater un nombre relativemement élevé d'accents d'insistance qui n'étaient pas prévus. […] nos lecteurs avaient été pries de fournir une intonation aussi neutre que possible et d'éviter les variations affectives".

[29] Tematizarea subiectului apare însă în toate tipurile de propoziţii.

[30] Vezi cele mai multe dintre exemplele prezentate în *Anexe*.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

determinantului), adjectivul căpătând sensul unui atribut izolat / circumstanțial: „(nevasta) care / când /pentru că este frumoasă".

3.5. În cazul interogativelor am distins între modelul intonațional „neutral" cu coborârea intrasilabică a tonului pe ultima silabă accentuată sau / şi pe vocalele neaccentuate următoare şi modelul întrebării „insistente" cu ridicarea tonului la finalul enunțului. Silaba care poartă tonul principal (nuclear) nu indică în mod obligatoriu un constituent cu focus restrâns: accentul nuclear realizează structurarea melodică a enunțului (funcția modală a intonației), în timp ce focalizarea restrânsă a unui constituent depinde de conotații semnatice greu de precizat în absența unei situații de vorbire reale. Unele enunțuri pot avea doi constituenți focalizați, de exemplu: *nu* şi *vede* în 991twkn4 (v. Fig. 4c)[31].

3.6. Modelele intonaționale, atât cele neutrale, cât şi cele legate de tematizarea subiectului sau de emfaza pe anumiți constituenți, se regăsesc, în general, la toți cei patru informatori, dovedind identitatea, în esență, a sistemului intonațional existent la vorbitorii moldoveni de ambele părți ale Prutului. Lungirea vocalelor accentuate pe care au loc modificări ale tonului (*pitch accent*) se întâlneşte, de asemenea, la toți informatorii, cu o notă mai accentuată la inf. 911 (F.M.).

3.7. O nuanță particulară a conturului declarativelor la informatorii 991 şi 993 este tonul final uşor indecis, care rezultă prin lungirea vocalelor din ultimul cuvânt, asociată cu menținerea tonului fundamental oarecum suspendat în registrul mediu sau uşor submediu la finalul enunțului. Acest final apare, rar, şi la informatorii din F.M.

3.8. O trăsătură specifică a informatorilor din S. față de cei din F.M. este prezența, în cazul interogativelor, a unui contur final descendent pe silabă finală accentuată a cuvântului oxiton şi care continuă la cuvintele finale paroxitone şi proparoxitone pe silaba / silabele următoare. Acest contur melodic cu nucleul pe verb, care coexistă cu alte modele intonaționale, apare de 10 ori la inf. 993 şi o singură dată (991twpi4) la inf. 991, care prezintă şi o contaminație între acest tip şi tipul cu emfază pe ultimul cuvânt (991twpi8). Pare a fi un model intonațional mai nou sau, dimpotrivă, un model mai vechi, în retragere. În primul caz, ar putea fi vorba de o influență străină, ambele informatoare vorbind şi limba rusă, în care tonul nuclear se plasează, de regulă, pe verb. Într-o cercetare consacrată variantelor regionale ale intonației româneşti (Turculeț 2006) am atestat acest contur final descendent (încadrat în trei tipare melodice diferite) în întrebări totale cu structura (S inclus)VO(Adj.) la informatori originari din nord-estul şi sud-vestul Ardealului, din Banat şi din Bucovina (Rădăuți). După datele din ALR II, graiul din Saharna se poate caracteriza, la nivel fonetic segmantal şi lexical, ca un grai moldovenesc de nord cu unele influențe ardeleneşti, ceea ce înseamnă că acest contur intonațional ar putea aparține sistemului intonațional vechi al acestui grai, dovedind rezistența deosebită la schimbări a modelelor intonative.

[31] În cazul frecvent al tematizării subiectului pot fi reliefate atât acesta, cât şi un alt constituent al sintagmei verbale.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

Bibliografie

Contini, M., *Vers une geoprosodie*, in *Actes du Nazioarteko Dialektologia Blitzarra Agiriak (Bilbao, 1991)*, Bilbao, Publ. Real Academia de la Lengua Vasca, 1992, p. 83-109.
Crutenden, A., *Intonation*, Cambridge University Press, 1986.
Dascălu-Jinga, L., *Melodia vorbirii în limba română*, Bucureşti, 2001.
Hirst, D., A. Di Cristo (eds.), *Intonations Systems. A Survey of Twenty Languages*, Cambridge University Press, 1998.
Iordan, I., *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, Bucureşti, 1975, (prima ediție: 1940).
Ladd, D.R., *Intonational Phonology*, Cambridge University Press, 1996.
Lai, J.-P., *L'Intonation du parler de Nuoro (Sardaigne)*, thèse de Doctorat Nouveau Régime sous la direction de M. Michel Contini, Professeur à l'Université Stendhal-Grenoble 3, vol. I, 2002.
Lai, J.-P., A. Romano, S. Roullet, *L'analisi prosodica di alcune varietà linguistiche d'Italia: proposta per un approccio metodologico unitario*, in „Bolletino dell'Atlante Linguistico Italiano", III, 21, 1997, p. 23-70.
Puşcariu, S., *Limba română.* II. *Rostirea*, Bucureşti, 1994 (prima ediție: 1959).
Romano, A. & M. Contini, *Un progetto di Atlante geoprosodico multimediale delle varieta linguistiche romanze,* Padova, 2001.
Turculeț, A., L. Botoşineanu, A.-M. Minuț, *Atlasul multimedia prozodic român (AMPRom) – un nou proiect de integrare în dialectologia romanică*, în *Comunicare interculturală şi integrare europeană*, volum îngrijit de E. Dănilă, O. Ichim, F.-T. Olariu, Iaşi, 2006a.
Turculeț, A., Botoşineanu L., Minuț A.-M., *Atlasul multimedia român (AMPRom). Chestionarul şi rețeaua de puncte*, în *Limba şi literatura română. Regional-național-universal.* Simpozion internațional Iaşi-Chişinău, 24-27 noiembrie 2005, Iaşi, 2006b.
Turculeț, A., *Variante regionale ale intonației româneşti*, în *Limba şi literatura română. Regional-național-universal.* Simpozion internațional Iaşi-Chişinău, 24-27 noiembrie 2005, Iaşi, 2006.
Wunderli, P., *Interrogation et l'accent d'insistance*, in Martin, Ph. (éd.), *Mélanges Léon*, Toronto, 1992, p. 569-583.

Aspects de l'intonation d'un parler de République de Moldavie et quelques problèmes concernant l'enquête sur l'intonation

Les matériaux utilisés pour l'élaboration de cet ouvrage ont été enregistré dans deux enquêtes réalisées en conformité avec la méthodologie AMPER: l'une dans la localité Saharna (district Orhei, République de Moldavie) et l'autre dans la localité Fundu Moldovei (département Suceava, Roumanie).

Dans la première partie sont présentés, ayant comme fondement l'expérience de terrain de l'auteurs, quelques problèmes concernant le déroulement de l'enquête sur l'intonation au niveau dialectal, considérée comme une forme spéciale de l'enquête dialectale: les *corpora* enrégistrés, la choix des informateurs, la quête de l'intonation «naturelle» ou «neutrale».

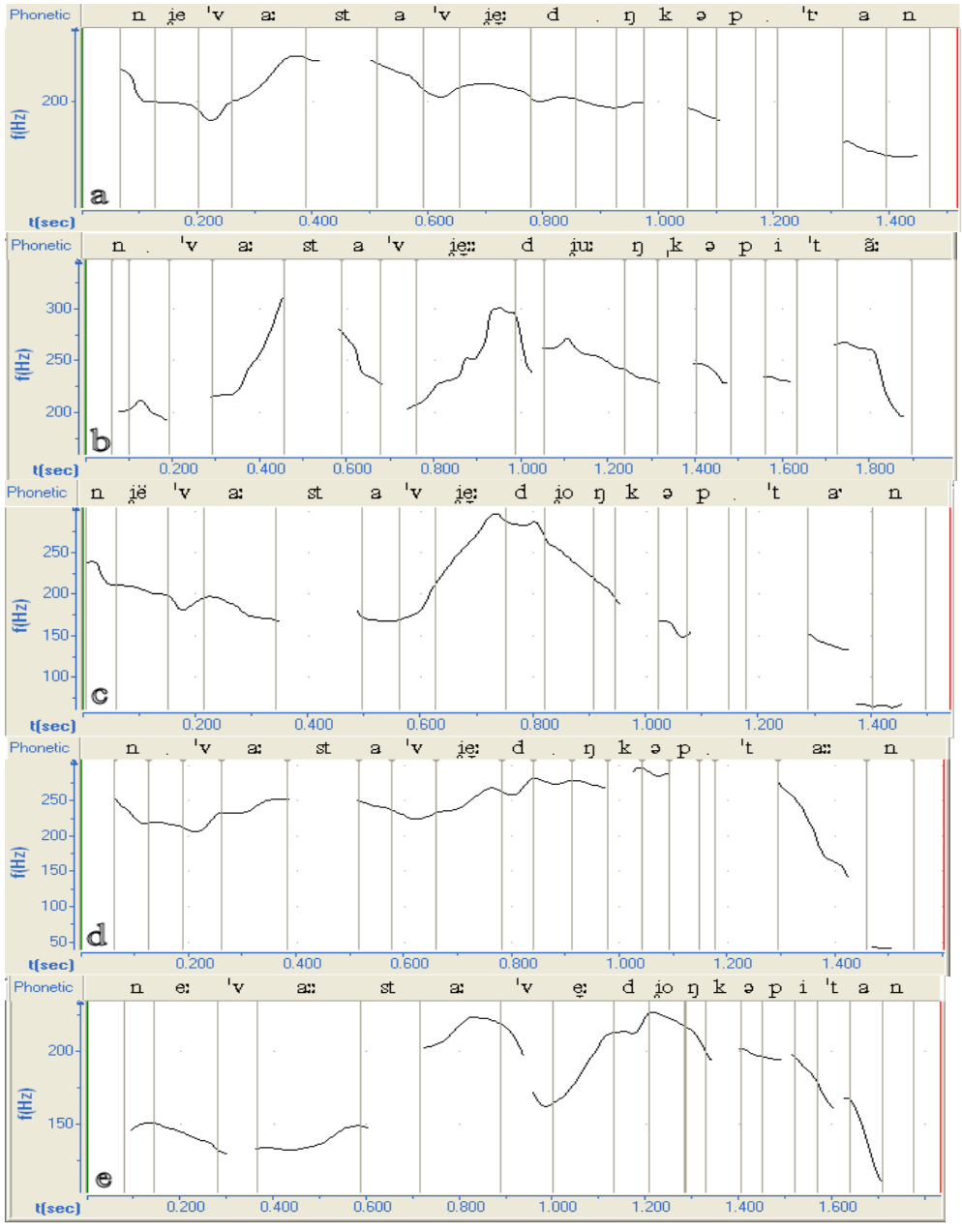
Dans la deuxième partie on présente comparativement des aspects liés à l'intonation des deux parlers analysés. Tous les informateurs utilisent en plus des modèles intonatifs qui on peut être considérés comme «neutrales» aussi des autres contours neutrals: la plus fréquente modification c'est la topicalisation («la thématisation du sujet»), l'emphase (sémantique) sur certains constituants de l'énoncé (focalisation restreinte), les interrogatives «insistantes» avec l'élèvement du ton sur la syllabe finale (accentuée ou non-accentuée).

Une caractéristique des informateurs de Saharna est, par comparaison aux ceux de Fundu Moldovei, l'apparition aux interrogatives totales d'un contour descendant à la fin de l'énoncé. Cette caractéristique pourrait être expliquée par l'influence de la langue russe, parlée

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

fréquemment par les informateurs de Saharna. Mais ce contour mélodique a été attesté aussi en Transylvanie, Banat ou Bucovine. Cela pourrait faire partie du vieux système intonationnel de ce parler, fait qui prouve la résistence temporelle élevée des modèles intonatifs.

Anexe

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

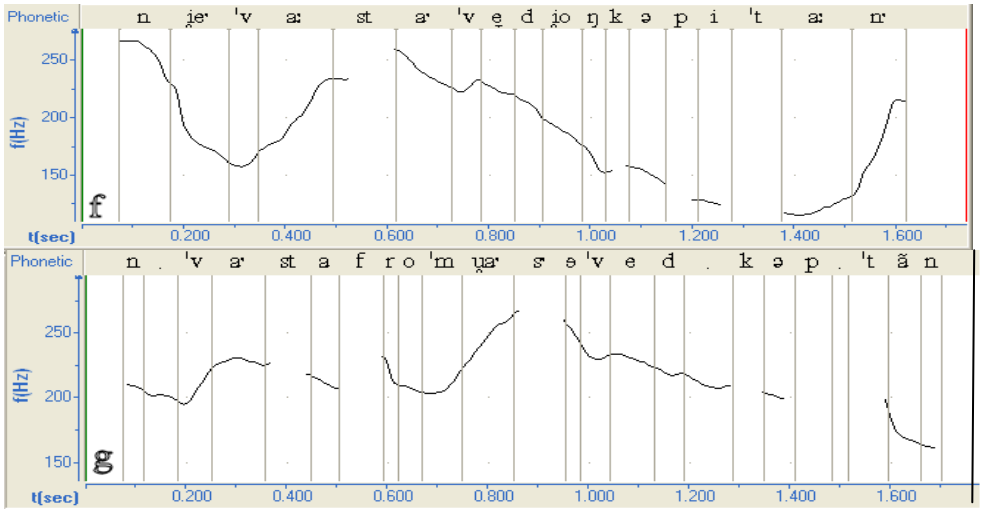

Fig. 1. Declarative afirmative cu final oxiton: *Nevasta vede un căpitan*.
a) 993twka4: neutral (cu declinație); b) 911twka2: downdrift; c) 991twka4: focus *vede*; d) 991twka5: subiect tematizat, focalizat ușor *căpitan*; e) 912twka10: subiect tematizat, ton nuclear pe *vede*; f) 912twka1: subiect tematizat, focus *căpitan*; g) 993swka3: subiect cu extensie tematizat, focus *frumoasă*.

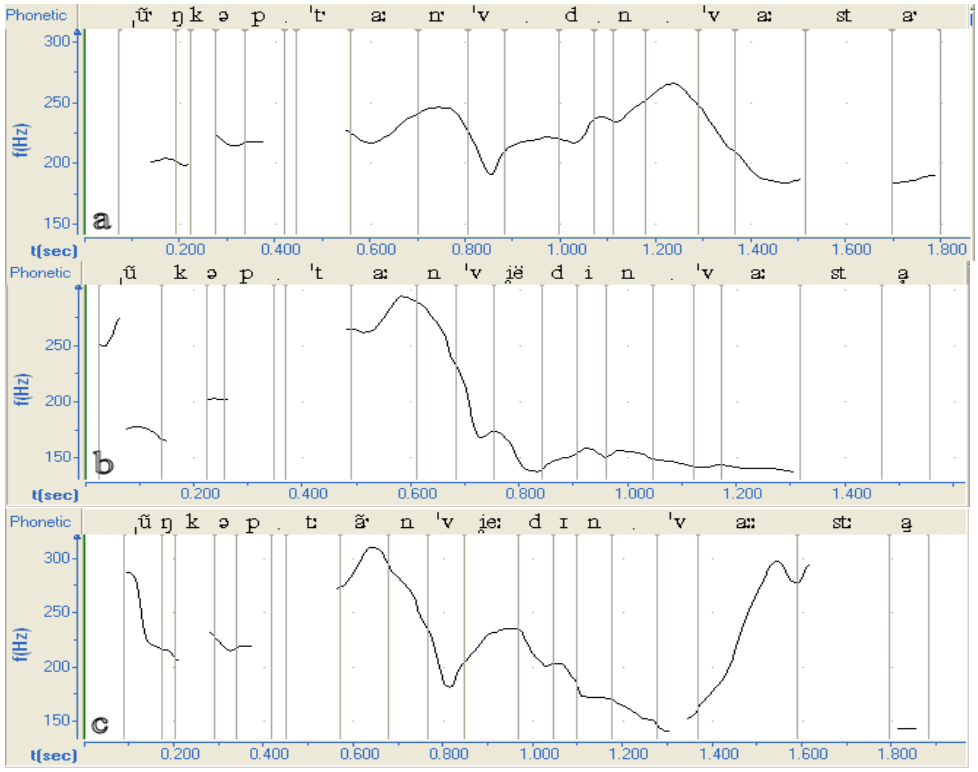

Fig. 2. Declarative afirmative cu final paroxiton: *Un căpitan vede nevasta*.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

a) 991kwta6: subiect tematizat, ton nuclear pe *vede*, dar şi *nevasta* este reliefat prin coborârea tonului şi alungirea mai mare a vocalei accentuate; b) 991kwta10: focus *căpitan*; c) subiect tematizat, focus *nevasta*.

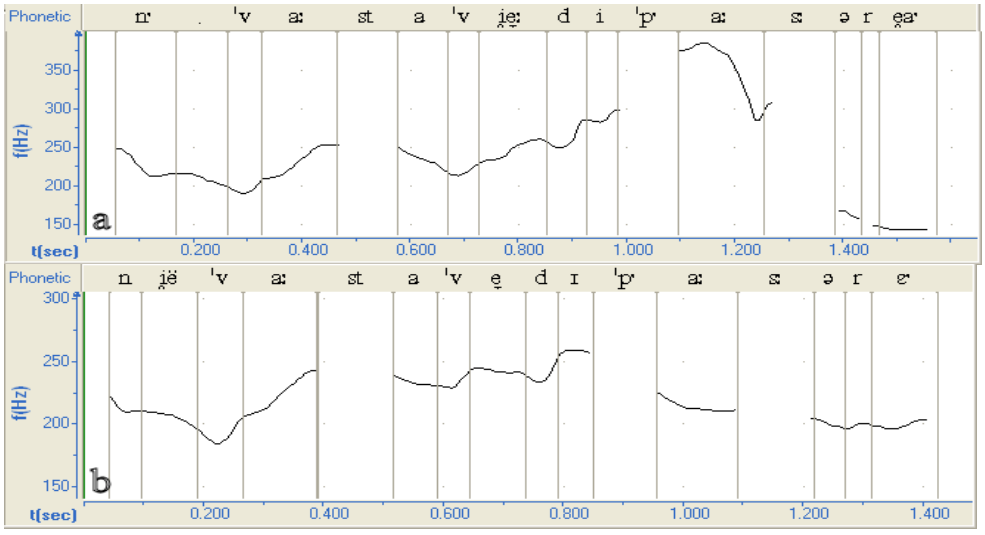
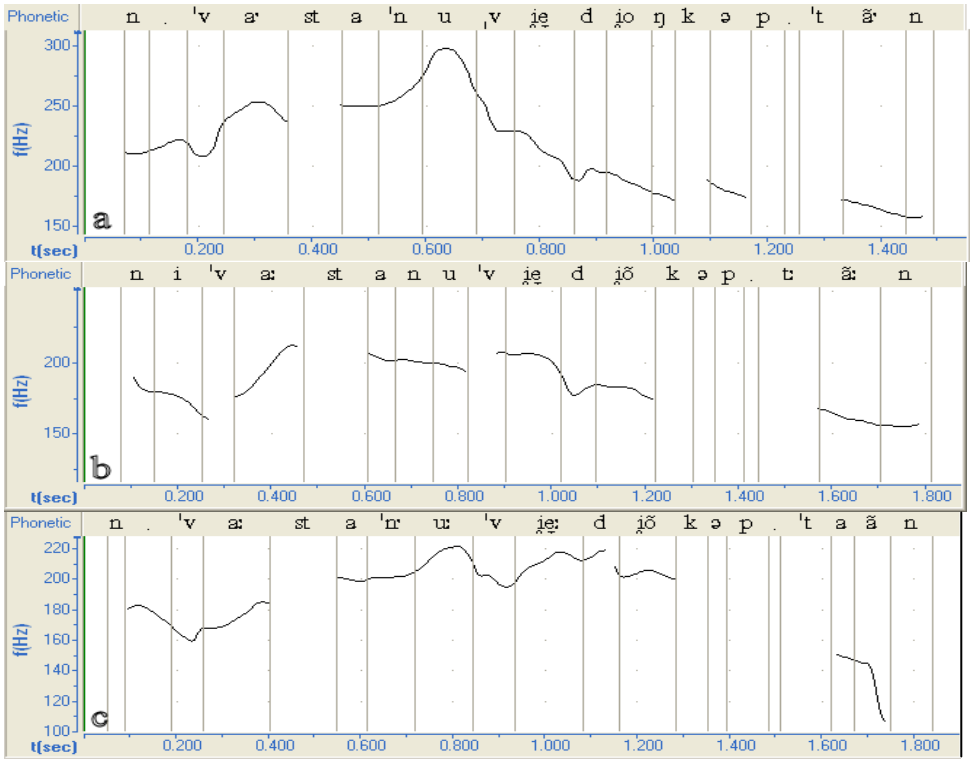

Fig. 3. Declarative afirmative cu final proparoxiton: *Nevasta vede pasărea*.
a) 991twpa1: subiect tematizat, focus *pasărea*; b) 991twpa4: subiect tematizat, ton nuclear pe *vede*, dar şi *pasărea* este reliefat prin alungirea vocalei accentuate.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

Fig. 4. Declarative negative: *Nevasta nu vede un căpitan*.
a) 993twkn1: subiect tematizat, focus *nu*; b) subiect tematizat, focus *vede*; c) focus *nu* şi *vede*.

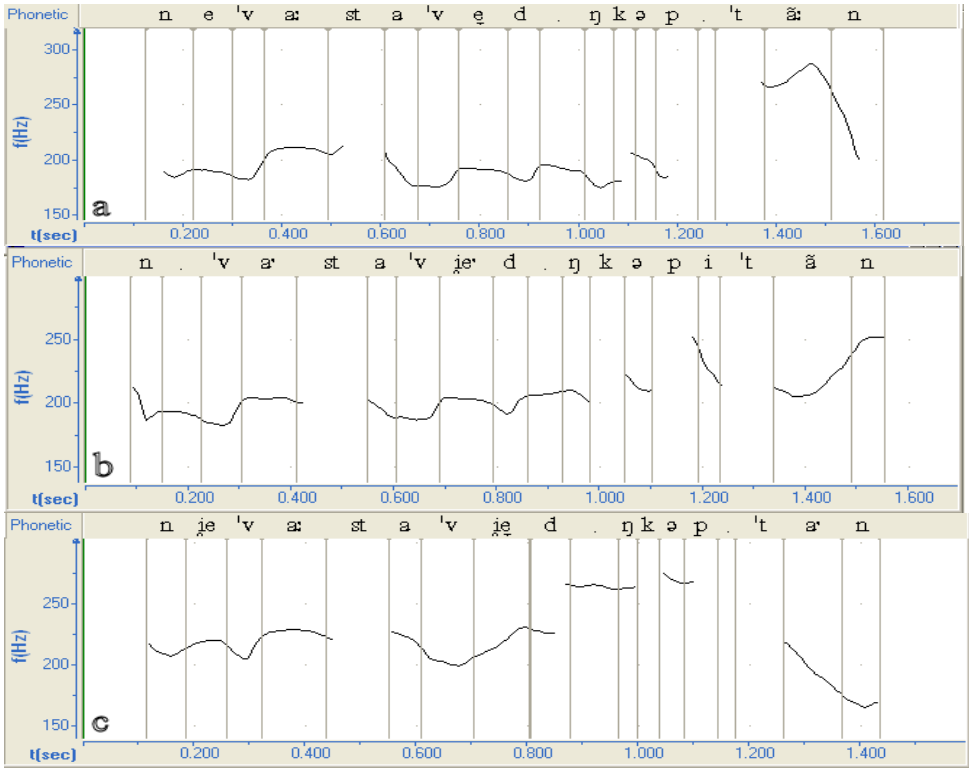
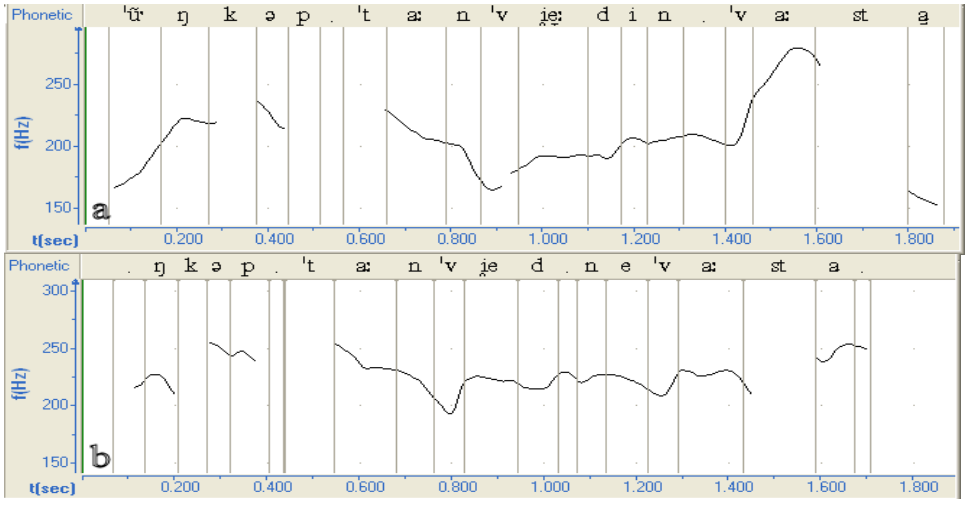

Fig. 5. Interogative totale cu final oxiton: *Nevasta vede un căpitan?*
a) subiect tematizat, contur neutral (uşor focalizat *căpitan*); b) întrebare insistentă; c) focus *vede*, contur final descendent.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)

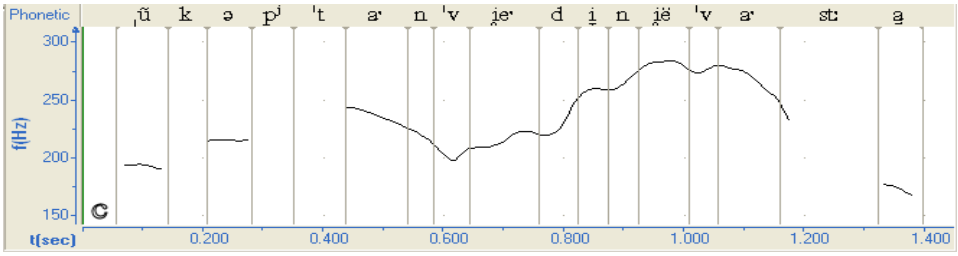

Fig. 6. Interogative totale cu final paroxiton: *Un căpitan vede nevasta?*
a) subiect tematizat, contur neutral (uşor focalizat *nevasta*); b) întrebare insistentă; c) focus *vede*, contur final descendent.

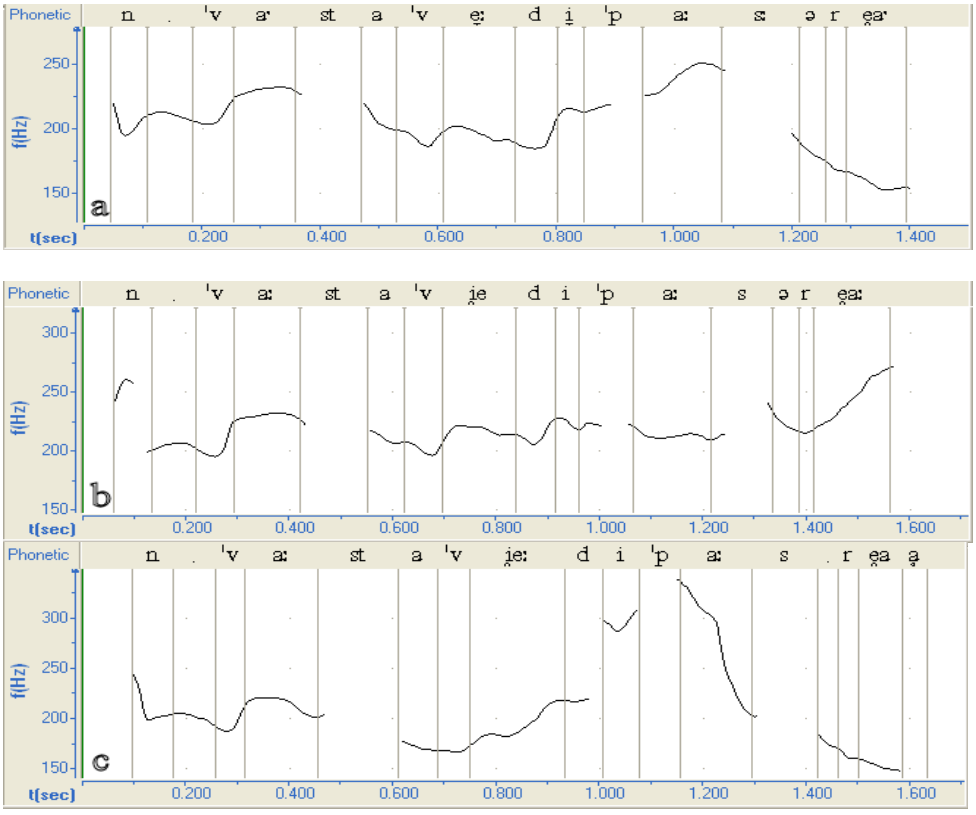

Fig. 7. Interogative totale cu final proparoxiton: *Nevasta vede pasărea?*
a) subiect tematizat, contur neutral; b) întrebare insistentă (uşor focalizat *pasărea*); c) focus *vede*, contur final descendent.

BDD-V2387 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:09:19 UTC)